

ולמוסרן לרבים.

ומקשי: וכי הלכה זו בלבד קיים נחוניא, ותו לא?

ומשנינן: אלא אימא קיים נחוניא אף הלכה זו.

תנו רבנן: מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין שנפלה לבור גדול מלא מים. ובאו והודיעו את רבי חנינא בן דוסא על מאורע זה.

שעה ראשונה שהיתה בבור, אמר להם רבי חנינא בן דוסא: שלום לה ולא מתה במים, אלא עדיין ראויה היא לחיות בתוך המים.

וכן בשעה שניח אמר להם: עדיין שלום לה, שעדיין יכולה לחיות.

ובשעה שלישית אמר להם רבי חנינא בן דוסא: כבר עלתה מן הבור, כי אי אפשר לשהות חי במים יותר משלש שעות. כדאמרין ביבמות קנא ב גבי אשה שנפל בעלה למים, שאחר ששהה שם שלוש שעות, ודאי מת.

וכשראוה אחר שעלתה, אמרו לה: מי העלך מן הבור?

אמרה להם: זכר של רחלים [אילו של יצחק] נזדמן לי בבור, וזקן אחד [אברהם אבינו] מנחיגו והעלוני מן הבור!

אמרו לו לרבי חנינא בן דוסא: וכי נביא אתה שידעת שעלתה מן הבור?

אמר להם: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך אמרתי בלבי: דבר שאותו צדיק

[נחוניא] מצטער וטורח בו לחפור בורות לעולי רגלים, יבשל וינזק בו זרעו?

אמר רבי אחא: אף על פי כן אירע אחר כך, שמת בנו של נחוניא חופר שיחין בצמא.

שנאמר "וסביביו נשערה מאד", מלמד שהקדוש ברוך הוא מודקק עם סביביו [אלו הצדיקים הדבוקים בו] אפילו כהוט השערה [ד"נשערה" הוא לשון שררה].

רבי נחוניא אמר, מהכא ילפינן לה: דכתיב "אל נערץ כסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו" והיינו שמטיל אימת משפטיו על סביביו שהם הצדיקים הדבוקים בו.

אמר רבי חנינא: כל האומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא ומוותר על פשעי ישראל, יותרו ויפקרו חייו וגופו שגורם שיחטאו הבריות! שנאמר: "הצור תמים פעלו כי כל צרכיו משפט" ומוכח דדרכיו במשפט הם ואינו מוותר.

אמר רב הנא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני: מאי האי דכתיב בקרא בשלש עשרה מידות

"ארך אפים", דמשמע מאריך וממתין ב-1 מלקיים שני רצונות, אחד של טובה ואחד של רעה, ולא כתיב "אריך אף", דהוה משמע רצון אחד בלבד והיינו שמאריך רוגזו וממתין מליפרע?

לומר לך, שאינו מאריך אף רק לרשעים, אלא אריך אפרים לצדיקים מלשלם שכר טוב לאלתר, כדי לשומרו לעולם הבא. ולרשעים, מליפרע מהן לאלתר.

תנו רבנן: לא יסקל [יפנה] אדם אבניו

מרשותו לרשות הרבים דנמצא שהוא מניח תקלה ברשות הרבים.

מעשה באדם אחד שהיה מסקל אבנים מרשותו לרשות הרבים, ומצאו חסיד אחד ואמר לו: ריקה! מפני מה אתה מסקל אבנים מרשות שאינה שלך [שמא תמכרנה ולא תהא שלך] לרשות שלך [שרשות הרבים לעולם היא שלך].

לגלג עליו אותו אדם, [ולא הבין כוונתו].

לימים נצרך למכור שדהו. והיה מהלך באותו רשות הרבים, ונכשל באותן אבנים שסיקל משדהו, נזכר באותו מעשה, הבין ואמר: יפה אמר לי אותו חסיד "מפני מה את המסקל אבנים מרשות שלך לרשות שלך", שהרי עתה באמת אותה רשות שסקלתי משם אינה שלי, ורשות זו שהאבנים בה, שלי היא, שהיא רשות הרבים.

מתניתין:

החופר בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור, הרי החופר חייב בזנקן.

ודין אחד הוא לכל החופר ברשות הרבים, בין אם חפר בור [חפירה רגילה], ובין אם חפר שיח [חפירה ארוכה וצרה] או מערה [מרובעת היא ומכוסה בקירוי ויש בה פתח כלפי מעלה שאפשר ליפול בו], או העושה חריצין [חפירה רחבה ומרובעת כמערה אך ללא קירוי כלל] ונעיצין [חפירה שרחבה למעלה וצרה בתחתיתה] הרי זה חייב אם נפלו שם שור או חמור.

ומבאר המשנה: אם בן שבכל אלו חייב, למח נאמר בקרא דוקא "בור"?

ללמדך, ולומר לך, אימתי חייבתו תורה על מיתה:

מה בור שיש בו כדי להמית, והיינו שיש בו עומק עשרה טפחים, כי סתם בור אינו פחות מעשרה טפחים, אף כל סוגי החפירות, דוקא כשיש בו כדי להמית דהיינו עשרה טפחים, חייב עליו.

אבל אם היו חפירות אלו פחותין מעומק עשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור. ומת הרי החופר פטור, כי ודאי לא מחמת הבור מת, לפי שבור תשעה אינו ממית [רש"י ג א].

ואם הוזק בבורו הרי זה חייב, שאף בור פחות מעשרה טפחים בכוחו להזיק.

גמרא:

אמר רב: בור שחייבה עליו תורה, להבלו הוא דחייבתו, שבחפירתו גרם להמצאות ההבל [אזיר רע בכוחו להזיק] בבור, ועל ההזיק שעשה הבל הבור הוא חייב ולא לחבטו. שעל מה שהוזק השור מחבטת הקרקע אין החופר אחראי.

אלמא, קסבר רב, חבטתה אינה באחריותו, כי קרקע העולם הזיקתו, ולא קרקע שלו.

ושמואל אמר: הא דחייבה תורה בבור להבלו הוא, ואע"פ שההבל מאיליו נכנס. וכל שכן לחבטו. שאף על פי שנחבט מקרקע העולם, מכל מקום, הוא זימן והכין את הקרקע שתוכשר לחבוט,

ואם תאמר דוקא לחבטו אמרה תורה

שחייב הכורה הוא על ההבל בלבד, דהיזק על ידי הבל שייך רק בנפילה על פניו לעומק.

לשמואל שמחייב אף בחבט סבר, "ונפל", כל דהו משמע. שבכל צורה שיפול, חייב הכורה, ואם כן מוכח בקרא שאף בנפילה שאי אפשר להנזק בה מההבל כגון שנפל לאחוריו, או בנפל מתל גבוה, חייב הוא על החבטה שבאה בגרמתו.

ואתינן לאקשווי על רב ממשנתנו:

תנן: אם בן, למה נאמר "בור"? לומר לך, מה בור שיש בו כדי להמית, והיינו עשרה טפחים, אף כל שיש בו כדי להמית - עשרה טפחים חייב.

ולשון המשנה "אף כל", משמע שבא לרבות בור נוסף שלא הוזכר במשנתנו, שאף בו חייב.

בשלמא לשמואל, המחייב בנפל מתל גבוה איכא למימר ש"אף כל" בא לאתווי היכא דעביד גובה ברשות הרבים.

אלא לרב, הסובר שבכהאי גוונא פטור לפי שאין שם הבל, "אף כל" ששינונו לאתווי מאי אתא?

ומשנינן: לרב משנתנו באה, לאתווי, להביא את החופר חריצין ונעיצין שחייב!

ותמהינן: חריצין ונעיצין, בהדיא קתני להו במשנתנו שחייב, ולא הוצרך התנא לרבות זאת בתיבות "אף כל"?

שחייב, ולא להבלו, שאם הוזק בהבל יפטר היות וההבל מאיליו הוא בא, אומר לך, ודאי אף על הבל חייבתו תורה, שהרי התורה העידה על הבור שחייב החופר, ומשמע שבכל בור מיירי [דהא כתיב "בור" סתם] ואפלו מלא הבוא בתחתיתו ספוגין של צמר, שאינו יכול להזיק בחבטה אלא בהבל.

ואמרינן: מאי בינייהו, הרי אם מת שור בבור לכולי עלמא חייב דאיכא חבטה ואיכא הבל⁽¹⁾.

איכא בינייהו היכא דעביד גובה [תל גובה] עשרה טפחים ברשות הרבים, ועלה לשם שור, ונפל, דבכהאי גוונא ליכא הבל אלא רק חבטה, כי הבל לא יתכן אלא בחפירה בעומק.

ובהא פליגי: לרב אגובה לא מחייב, כיון שאין הבל.

ולשמואל, אגובה נמו מחייב. הגם שאין הבל, מכל מקום חייב הוא על החבטה.

ומבארינן: מאי טעמא דרב שמחייב רק על הבל?

דאמר קרא: [בפרשת בור] "ונפל שמה שור או חמור".

ומדנקט "ונפל" משמע שאינו חייב עד שיפול הנופל דרך נפילה. והיינו, שיפול לעומק על פניו. אבל אם יפול לבור לאחוריו, כשפניו מפלי מעלה, פטור, לפי שאין ההבל מזיקו בכהאי גוונא.

ומדחייבה תורה דוקא בכהאי גוונא מוכח

1. ואף היכא שנבקעה כרסו או נשברה מפרקתו, שמוכח שהחבטה המיתה אותו מחייב רב,

ומשנינן: אמנם תני לה התנא ברישא חריצין ונעוצין, אולם הדר מפרש לה לכל הנך, מהיכא ילפינן לה דחייב בהם החופרין.

ומקשינן: והני בולחו חפירות ששנינו במשנתנו, למה לי לשנות את כולן ולא מספיק לשנות אחד מהן, ונלמד ממנה לכל סוגי החפירות שחייב בהן?

ומשנינן: צריכא לכולהו!

דאי תנא רק בור, הוה אמינא, דוקא בור עשרה הוא שחייב, דאית ביה הבלא, משום דקטין וכריכא [צר ועגול]. אבל שיה, דאריך [ארוך הוא], אימא בעשרה טפחים לית ביה הבלא, ופטור אם הומת שור שם, הלכך הוצרך לשנות "שיח".

ואי תנא רק בור ושיח, הוה אמינא, רק שיח שיש בו עשרה טפחים הוא שחייבה תורה, כיון דאית ביה הבלא טפי, אף שארוך הוא, משום דקטין [צר הוא]. אבל החופר מערה, שהיא מרבעא [מרובעת] והבלה מועט, אימא בעשרה טפחים בלבד עדיין לית בה הבלא שיכול להמית, ופטור, קא משמע לן שאף בזה חייב.

ואי תני מערה ולא תני חריצין, הוה אמינא מערה בעשרה טפחים, הוא דאית בה הבלא משום דמטללא [מקורה]. אבל חריצין דרחבין ולא מטללי, אימא בעשרה טפחים בלבד לית בהו הבלא כדי המתה, ופטור. הלכך השמיענו התנא שאףי בחריצין חייב.

ואי תנא אף חריצין, ולא תני נעיצין, הוה

אמינא, חריצין העמוקים עשרה טפחים הוא דאית בהו הבלא שיכול להמית, משום דלית בהו חיתא [אינם רחבים] מלעיל [למעלה, כפי הבור] טפי מתתאי [יותר מתחתית הבור]. אבל נעיצין, דרויחי מלעיל טפי מתתאי, ההבל מועט בהם, אימא בעומק עשרה טפחים בלבד לית בהו הבלא. קא משמע לן שאף באלו חייבה תורה כשעמוקים הם עשרה טפחים.

ומקשה הגמרא על רב ושמואל ממשנתנו:

תנן: היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת, הרי זה פטור, ואם הוזק בו הרי זה חייב,

ומדייקת הגמרא: נפל לתוכו שור או חמור ומת פטור, מאי טעמא? לאו, משום דלית ביה חבטה! שאין חבטה מגובה של פחות מעשרה יכולה להמית. ואף על פי שיש הבל בבור זה, מכל מקום פטור, היות ואין חיוב של נזק בור אלא על החבטה.

וקשיא בין לרב ובין לשמואל, ששניהם מחייבים על הבל הבור?

ומשנינן: לא משום כך פטור. אלא משום דלית ביה הבלא. לפי שרק בעומק עשרה טפחים יש הבל, והלכך פטור לכולי עלמא.

ופרכינן: אי הכי, קשה מה ששנינו במשנתנו "אם הוזק בו, חייב", אף שאין עשרה טפחים. ומדוע חייב לרב? והא לית ביה

הבלא!⁽²⁾

2. ולשמואל אין זה קשה, כי ודאי שאףי בור פחות מעשרה מזיק בחבטה, ורק להמית אינו יכול.

דאיכא למימר שאף ההבל הרגו דולי ההבל היה השור מתחזק ומעמיד עצמו על רגליו ולא היה ניזוק כלל (תלמיד רבינו פרץ).

שיש חבטה הממיתה אף בעומק של פחות מעשרה טפחים. שהרי שור זה לא נפל אלא לאמת המים, שעומקה ששה טפחים בלבד, ובכל זאת הטריפה רב נחמן.

איתיביה רבא לרב נחמן ממשנתנו, ששנינו בה: **היו פחותין מעשרה טפחים ונפל לתוכו שור או חמור ומת פטור.**

מאי טעמא פטור? לאו, האם לא משום שבור פחות מעשרה לית ביה חבטה שבכוחה להמית, ולכן ודאי לא מחמת הבור מת.

ואם כן, מוכח שאין חבטה הממיתה בפחות מעשרה!

ומשנינן: **לא!** הא דפטור לרב נחמן בבור נא-א פחות מעשרה, הוא משום דלית ביה חבטא, ואף שיכול למות בחבטה, סבירא ליה רב נחמן כרב, שלעולם אין חייבין על חבטה.

ומקשינן: **אי הכי, הא דקתני בסיפא דמתניתין "ואם הוזק בו, חייב", מאי טעמא חייב?**

והא בפחות מעשרה, לית ביה חבטא!

אמר ליה: אמנם אין חבל למיתה, אבל יש חבל לנזיקין אף בפחות מעשרה!

איתיביה מהא דתנן: בית הפקילה [שהיו זורקין משם את המחוייבין סקילה], **היה גבוה שתי קומות** [קומה היא ג' אמות].

אמרי, תירצו בבית המדרש: "אין חבלא בבור פחות מעשרה", היינו אין חבלא המביא למיתה, ומכל מקום, יש בו חבלא המביא לנזיקין [שנחלה השור מחמת ההבל, והוכחש].

ומביאה הגמרא מעשה בההוא תורא [שור] דנפל לאריתא דדלאי [אמת המים העשויה להשקות ממנה השדות, שרוחבה אמה ועומקה אמה, דהיינו ששה טפחים].

שחטיה מריה [שחטו בעליו], **וטריפיה רב נחמן** [הטריפה רב נחמן, והיינו, אסרה באכילה] משום שבנפילתה מגובה ששה טפחים ודאי נתרסקו איבריה הפנימיים, על אף שלא ניכרת בה המכה, וריסוק אברים הוא אחד מ"ח סוגי טריפות המבוארים במסכת חולין].

ואמר על כך רב נחמן: אי שקיל מריה דהאי תורא קבא דקמחא [אילו היה נוטל בעל השור קב קמח להוצאותיו לבא לפני חכמים] לפני ששחט את שורו, ו"אכל", דהיינו, והיה שואל לחכמים שיורהו מה דינו של שורו שנפל, היה תנא [שונה] **בבי מדרשא** את ההלכה שאם שחטה הבהמה אחר שנפלה פרק זמן של מעת לעת [כ"ד שעות] ולא מתה, כשרה היא, ויכול לשוחטה ולאוכלה. (3) ואז, **לא אפסדיה לתורא דשוח כמה קבי,** לפי שהיה ממתין מעת לעת, ואחר כך שוחטה. ועכשיו ששחטה מיד, חיישינן שמא טריפה היא, ואסורה.

אלמא, מוכח מדברי רב נחמן, שהוא סובר

3. כן הוא הדין בבהמה שנפלה ממקום גבוה אם יכולה לעמוד ולילך כשרה, ואם אינה יכולה